

2017 | 4

■ A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE

■ A TARTALOMBÓL

- *SUDÁR BALÁZS*
TURUL SZAVUNK MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI
HÁTTERÉHEZ
- *BÁCSATYAI DÁNIEL*
II. ANDRÁS ANGLIAI KÖVETEI
- *KÁDAS ISTVÁN*
PECSÉTHASZNÁLAT A KÉSŐ KÖZÉPKORI
SÁROS MEGYÉBEN
- *NAGY LEVENTE*
BRANKOVICS SZÁVA ÉS AZ ERDÉLYI
ROMÁN REFORMÁCIÓ
- *KOVÁTS ANTAL ANDRÁS*
SVÁJCIAK MAGYARORSZÁGON, 1867–1990
- *SIMON ATILA*
KASSA HÁROM MEGSZÁLLÁSA
- *APOR PÉTER*
AZ ALTERNATÍV DEMOKRÁCIA
NYOMORÚSÁGA, 1968–1973
- SIPOS PÉTER (1935–2017)

TÖRTÉNELMI SZEMLE

TÖRTÉNELMI SZEMLE

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI
KUTATÓKÖZPONT TÖRTÉNETTUDOMÁNYI INTÉZETÉNEK ÉRTESÍTŐJE
LIX. ÉVFOLYAM, 2017. 4. SZÁM

Szerkesztők

TRINGLI ISTVÁN (felelős szerkesztő)

FÓNAGY ZOLTÁN, NEUMANN TIBOR, OBORNI TERÉZ, PÓTÓ JÁNOS (rovatvezetők)
GLÜCK LÁSZLÓ (szerkesztőségi munkatárs)

Szerkesztőbizottság

FODOR PÁL (elnök),

BORHI LÁSZLÓ, ERDŐDY GÁBOR,

GLATZ FERENC, MOLNÁR ANTAL, ORMOS MÁRIA,

OROSZ ISTVÁN, PÁLFFY GÉZA, PÓK ATTILA, SOLYMOSI LÁSZLÓ,

SZAKÁLY SÁNDOR, SZÁSZ ZOLTÁN,

VARGA ZSUZSANNA

A szerkesztőség elektromos postája: tortenelmiszemle@btk.mta.hu

TARTALOMJEGYZÉK

TANULMÁNYOK

Nagy Levente: Mártír vagy kalandor? Brankovics Száva és az erdélyi román reformáció I. Apafi Mihály idejében	525
Kováts Antal András: Svájciak a magyar történelem sodrában, 1867–1990	543
Simon Attila: Kassa három megszállása. Párhuzamok és tanulságok	569
Apor Péter: Az alternatív demokrácia nyomorúsága. Ideológia, politikai nyelv és az ellenzéki lehetőség Magyarországon, 1968–1973	591

MŰHELY

Sudár Balázs: Turul szavunk művelődéstörténeti háttéréhez	605
Bácsatyai Dániel: II. András angliai követei	621
E. Kovács Péter: Magyar zászlók velencei kézen	633
Kádas István: Cum sigillo nostro. A késő középkori Sáros megye pecséthasználata	637
Szaszkó Elek: A szódi uradalom 1517/1518. évi számadásjegyzéke (Adatok a Gersei Pető család dél-alföldi birtoklásáról)	655
Ábrahám Barna: „Más nemzeteknél, mint a szászoknál...” Ortodoxia és lutheranizmus kölcsönhatásai a dualizmus kori Erdélyben	683

MÉRLEG

A kapitalizmus rövid története (<i>Trädler Henrietta</i>)	691
---	-----

MEGEMLÉKEZÉS

Sipos Péter (1935–2017) (<i>Simándi Irén</i>)	699
---	-----

II. András angliai követei

Éppen 800 esztendeje lépett II. András király és hadserege a Szentföldre. A Magyar Királyság részvétele a Nyugat közös vállalkozásában minden bizonnyal hozzájárult a királyi udvar műveltségének nyugati integrációjához; az udvari kultúrával szemben azonban – amely Anonymus után nem igazán talált magának tolmácsot – az egyháziak által közvetített jogi írásbeliség volt az a terület, ahol a 12. és 13. század fordulóján gyökeret verő nyugati hatás valóban évszázadokig érvényesülni tudott. Ám legyen szó udvari vagy jogi írásbeliségről, az eszmék meghonosításában azok a nemegyszer külföldi származású, egyetemvégzett klerikusok jártak elől, akik utóbb magas méltóságokra emelkedtek Magyarországon. Néhányan közülük a magyar királyok diplomatáiként tüntették ki magukat, s Európa távoli udvarait látogatva dinasztikus házasságok létrehozásában játszottak meghatározó szerepet. Az alábbiakban olyan személyekről lesz szó, akik II. András és a távoli Nyugat hatalmi központjai közötti közös ügyek előmozdítói voltak, legyen szó keresztes hadjáratról, vagy éppen dinasztikus összeköttetésről.

1213 áprilisában III. Ince pápa elérkezettnek látta az időt arra, hogy országvilág elé tárja azokat a nagyszabású terveket, amelyektől a nyugati egyház megújulását várta. Két cél lebegett a szeme előtt: az egyetemes zsinat és a Szentföld visszahódítása. Egyformán időigényes volt mindkét szándék megvalósítása, s a célt tévesztett negyedik keresztes hadjárat kudarcán okuló pápa ezúttal bőven hagyott időt az előkészületekre. Az ötödik keresztes hadjáratot a leggondosabban előkészített szentföldi vállalkozásként emlegeti a történetírás, amelynek megszervezésére III. Ince a lateráni zsinat előkészületeihez hasonlóan két évet szánt. A gondos időzítés mellett alaposan megválogatta a hadjárat szervezéséért felelős legátusokat is, akiknek feladatait a *Pium et sanctum* kezdetű bullában jelölte meg. E személyek közül sokan III. Ince egykori párizsi iskolatársai, a Szentszék szolgálatában már bizonyító bizalmas emberei voltak, köztük olyan tekintélyes klerikusokkal, mint a Francia Királyságba küldött angol származású legátus, Robert de Courçon, a párizsi egyetem korábbi kancellárja; az Angliába delegált Walter londoni főesperes, híres párizsi teológus; vagy éppen a kölni egyháztartományért felelős iskolamester, Paderborni Olivér, a vállalkozás krónikása.¹

1 A hadjárat előkészületeiről és Ince pápa megbízottjairól ld. James Powell klasszikussá vált monográfiáját: *James M. Powell: Anatomy of a Crusade 1213–1221*. University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1986. 15–26.

A diplomácia- és hadtörténeti szempontokra összpontosító hazai kutatás nem szentelt figyelmet annak a ténynek, hogy a Magyar Királyságban egyedülálló módon minden érsek és püspök kézhez kapta III. Ince megbízólevelét, amely alighanem arra utal, hogy a pápa különösen számított Magyarország részvételére, sőt vezető szerepére.² Nem kétséges, hogy erre minden oka megvolt, hiszen jól tudta, hogy II. András magyar királyra várt apja, III. Béla keresztes fogadalmának beváltása. Az ígéretet mindkét fél számon tartotta: II. András a hadjárat hivatalos meghirdetése előtt néhány hónappal haladékot kért a pápától, amelyet III. Ince 1213 februárjában három esztendő erejéig meg is adott a kérelmezőnek.³ Az engedély nem eshetett a pápa neheze, hiszen úgy számolt, hogy a keresztesek csak a negyedik lateráni zsinat után kelnek majd útra. II. András sokat hangoztatott vonakodását a megszokottól eltérő megvilágításban láttatja az a tény, hogy az előző év során János jeruzsálemi király öt éves fegyverszünetet kötött Ál-Adil egyiptomi szultánnal, amely 1212 júliusában lépett érvénybe.⁴ Legkorábban tehát 1217 júliusában kerülhetett sor katonai cselekményre a Szentföldön, így az 1217 nyarán útnak induló II. András nehezen vádolható késlekedéssel. Maga a lateráni zsinat 1217. június 1-jét jelölte meg az indulás napjaként,⁵

2 *Patrologiae cursus completus. Series Latina.* Ed. Jacques-Paul Migne. I–CCXXI. Parisiis, 1844–1865. (= PL) CXXVI. 822–823. col.

3 Az erről tanúskodó pápai dokumentumot, amely III. Ince pontifikátusának tizenötödik esztendejében, február 3-án (*III. Non. Febr.*) kelt, Fejér György és az egyházfő regisztrumkönyvét közlő *Patrologia Latina* szerkesztői hibásan keltezték 1212-re, ld. *Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis.* Ed. Georgius Fejér. I–XI. Typ. Univ., Budae, 1829–1844. (= CD) III/1. 128–129.; PL 757. col. A félreértés oka alighanem az volt, hogy a tizenötödik évet nem Ince felszentelésének (február 22.), hanem megválasztásának napjától (január 8.) számították. Katona István – csakúgy, mint később August Potthast – helyesen 1213-ra datálta a dokumentumot, ld. *Historia critica regum Hungariae stirpis Arpadianae.* Ed. Stephanus Katona. I–VII. Posonii et Cassoviae, 1779–1783. V. 164–165.; *Regesta pontificum Romanorum inde ab a. post Christum natum 1198 ad a. 1304.* Ed. I–II. Berolini, 1874–1875. I. 404.: nr. 4669. Powell a *Patrologia* után idézte az iratot, s így könyvében helytelenül az 1212. évi dátum szerepel, ld. *Powell, J. M.*: i. m. (1. jz.) 25. Máshol III. Ince levele kettős életet él. Bárány Attila Powellhez hasonlóan a *Patrologiára* hivatkozik, amikor azt állítja, hogy a pápa már 1212-ben felszólította II. Andrást ígérete teljesítésére. Ezek után a Potthastra támaszkodó Reinhold Röhrich nyomán megállapítja, hogy a magyar király már 1213 februárja előtt arra készült, hogy VI. Lipót osztrák herceggel keresztes hadjáratra indul, „és 1217 tavaszára ki is tüzték indulásuk időpontját”. *Bárány Attila*: II. András és a Latin Császárság. *Hadtörténelmi Közlemények* 126. (2013) 2. sz. 462. Az idézett helyen azonban ilyesmi nem olvasható, csupán annyi, hogy András hároméves haladékot kapott a pápától, ld. *Reinhold Röhrich*: *Studien zur Geschichte des fünften Kreuzzuges.* Wagner, Innsbruck, 1891. 23. Ld. még *Veszprémy László*: *Magyarország és a keresztes hadjáratok.* In: *Új Lovagvilág Magyarországon. Lovagok, keresztesek, hadmérnökök a középkori Magyarországon. Válogatott tanulmányok.* Argumentum, Bp., 2008. 104. Nem lehet eléggé hangsúlyozni a pápa egyértelmű kezdeményező szerepét a hadjárat előkészítésében, amely európai szintű koordinációt igényelt, s amelynek II. András minden kétséget kizáróan engedelmesen alárendelte magát.

4 A fegyverszünet 1217 júliusában járt le, ld. *Powell, J. M.*: i. m. (1. jz.) 258.

5 *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio.* I–XXXI. Ed. Joannes Dominicus Mansi. Florentiae–Venetiis, 1759–1798. XXII. 1058–1059.

ám a magyar királyt sietségre ösztönözte az előző év nyarán megüresedett latin császári trón megszerzésének reménye is. Esélyei realitásáról egy Konstantinápolyból érkező latin követség, majd III. Honorius pápa révén is meggyőződhetett, noha korántsem titkolták előle, hogy apósa, Courtenay Péter személyében másik jelölt is van.⁶ Kérdéses, hogy II. András mennyire volt tisztában azzal a ténnyel, hogy a latin bárók már császárrá választották a Franciaországban élő Pétert;⁷ azt azonban jó okkal feltételezhetjük, hogy a pápaság, amely a hadjárat tervezése során kulcsszerepet szánt a keleti keresztény államok legtekintélyesebb vezetőjének, az energikus Henrik latin császárnak,⁸ előnyben fogja részesíteni a magyar király személyét, hiszen a fősége alatt egyesülő magyar és latin seregek a vállalkozás megbízható támaszai lehettek volna. Bizonyára valóban ez volt az oka, hogy III. Honorius még 1217. január 30-án is fenntartotta II. András

6 1217. január 30.: „[...]sed arduus de novo casus emergens, videlicet, quod universitas latinorum in Grecia commorantium ad te suos nuntios destinant, in imperatorem Constantinopolitanum te, vel nobilem virum comitem Autisiodorensis, tuum socerum, electuros, predictum terminum te prevenire compellit. Unde nobis eisdem litteris supplicasti, ut universis cruce signatis nostris curarem litteris intimare, te per terram ad eiusdem terre subsidium profecturum, et moneremus eosdem, ut se tuo committatui adiungentes, tecum votum peregrinationis exequantur assumpte.” *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*. I–II. Ed. Augustinus Theiner. Roma, 1859–1860. (= VMHH) I. 4–5.: nr. 5. – Stefan Albrecht szerint II. András igénye a latin császári trónra blöff volt csupán, amely a Velencei Köztársaságnak szólt. A király célja az volt, hogy a dózse olcsóbban bocsássa rendelkezésére a keresztetek átszállítására bérelt hajókat, a Köztársaságra nézve ugyanis sérelmes lett volna, ha erős keleti szomszédja fejére kerül a velencei befolyás alatt álló Latin Császárság koronája, ld. *Stefan Albrecht: Das Griechische Projekt Andreas II. Hadtörténelmi Közlemények 126.* (2013) 2. sz. 455–456. Albrecht tézise a szerződés szövegének félreértésén alapszik, ugyanis András nem az általa kibérelt tíz hajóért fizetett összesen 550 márka ezüstöt, hanem csak egyetlen, 238 tonnás (500 *milliaria*) hajóért – hogy a többi mennyibe került, nem tudjuk, ld. Árpád-kori új okmánytár. I–XII. Szerk. Wenzel Gusztáv. Pest, 1860–1874. (= ÁÚO) VI. 380–383.: nr. 233. Olivier Guyotjeannin és Gabriele Nori szerint e hajó ára 16–18 százalékkal meghaladta azt az összeget, amely egy 1219. évi velencei hajóbérelti szerződésben tűnik fel, ld. *Olivier Guyotjeannin–Gabriele Nori: Venezia e il trasporto dei crociati. A proposito di un patto del 1219. Studi Medievali 30.* (1989) 317.: 55. jz. Idézi: *Veszprémy László: II. András kereszteseinek létszáma. Hadtörténelmi Közlemények 107.* (1994) 113–116. Mindezek fényében Albrecht véleménye a bérelti díj alacsony összegéről aligha elfogadható, különösen ha figyelembe vesszük, hogy András még a velenceiek által bitorolt Záráról is lemondott a szerződésben, s emellett országa területén a velencei kereskedőknek korlátozott vámmentességet biztosított.

7 Bárány Attila úgy véli, hogy András már jóval Péter római koronázását (1217. április 9.) megelőzően, az év januárja előtt letett a tervről, mivel Velencével már ekkor hajók bérléséről tárgyalt, ld. *Bárány A.: i. m.* 463. A hajóbérelti szerződésről ezzel szemben csak annyi bizonyos, hogy 1217. május 14. előtt kelt, így efféle következtetés levonására nem alkalmas, ld. *Veszprémy L.: Magyarország és a kereszties hadjáratok i. m.* (3. jz.) 105. Bárány forráskezelése máskor is félrevezető: mivel hibásan idéz a pápa említett január 30-i levelének szövegéből, így szemében megszűnik a kapcsolat a II. András terveit befolyásoló „újonnan felmerülő fáradságos ügy” és az azt kifejtő mellékmondat között, tudniillik hogy a konstantinápolyi latinok között a magyar király megválasztása is napirenden volt, ld. *Bárány A.: i. m.* (3. jz.) 463. A szöveg szemernyi kétséget sem hagy: az új körülmény, amiért a király a szárazföldi út mellett döntött, a császári trón reménye volt.

8 *Filip Van Tricht: The Latin Renovatio of Byzantium. The Empire of Constantinople (1204–1228).* Brill, Leiden–Boston, 2011. 461–462.

megkoronázásának lehetőségét, s a magyarok indulásának András kérésére előrehozott dátumát húsvét (március 26.) tájára jelölte ki – kétségtelenül azért, hogy a keresztesek júniusi gyülekezője előtt a Balkánon átkelő magyar királynak legyen ideje átvenni a hatalmat Konstantinápolyban. A pápa végül a latinok megválasztott jelöltjét, Courtenay Pétert, az elhunyt Henrik császár jelentős keresztes sereggel Rómába érkező sógorát koronázta meg.⁹

A várakozásokkal ellentétben a keresztes eszme magyarországi terjesztésében nem a hazai hierarchia vezetői jártak élen: a II. András politikáját általában ellenző János esztergomi érsekkel és a Gertrúd királyné meggyilkolása után az országból menekülni kényszerülő Bertold kalocsai érsekkel szemben a pápák minden jel szerint leginkább Róbert veszprémi püspökre támaszkodhattak. Erre több bizonyíték is rendelkezésünkre áll. Róbert azon magyarországi főpapok közé tartozott, akik részt vettek az 1215. évi lateráni zsinaton,¹⁰ amelynek egyik legfőbb kérdése a keresztes hadjárat volt. 1217 februárjában III. Honorius pápa őt és Bertold érseket bízta meg, hogy oldozza fel keresztes fogadalmuk alól azokat, akikre a Szentföldre induló II. András fiai és országa védelmét rábízta.¹¹ Néhány hónappal később a Szentföld felé igyekvő II. Andrást püspöki székhelyén fogadta, s költségei fedezése érdekében Gizella királyné aranykoronáját is rendelkezésére bocsátotta.¹² Három évvel később a pápa felidézte, hogy Róbert milyen hatékonyan bírta rá egykor a fogadalomtevőket, hogy ígéretüknek valóban eleget tegyenek – akár egyházi fenyítékek kilátásba helyezésével is.¹³

Mindaz, amit Róbert püspökről tudunk,¹⁴ arra utal, hogy valóban ahhoz a körhöz tartozott, amelyből III. Ince bizalmasai, a keresztes hadjáratra vonatkozó tervének helyi előmozdítói kikerültek. A II. András feltétlen bizalmát élvező Róbert 1207 és 1209 között a királyi kancellária élén állt – minden bizonnyal neki köszönhető¹⁵ az uralkodó *új berendezkedés*ként ismert – utóbb Zsoldos Attila

9 A hamarosan útra kelő Courtenay Péter nem sokkal ezután epiruszi fogságba esett, ahonnan nem tért többé vissza. Kézenfekvőnek tűnik Szovák Kornél következtetése, aki úgy véli, hogy a nyár végén Spalatóba érkező II. András ismét esélyesnek érezhette magát a latin trónra, mint ahogy elképzelhető az a hipotézis is, hogy a *Krónikakompozíció* 139. fejezetének megfogalmazásában egy *ad hoc* császárválasztás emléke tükröződik, amely a tengerre szálló magyar király osztrák szövetségesei körében történhetett meg, ld. *Szovák Kornél: Szent László alakja a korai elbeszélő forrásokban (A László-legenda és a Képes Krónika 139. fejezete forrásproblémái). Századok* 134. (2000) 135–136.

10 A zsinat magyar résztvevőire ld. *Solymosi László: Magyar főpapok angliai zarándoklata 1220-ban. Történelmi Szemle* 55. (2013) 535–536.

11 VMHH I. 5.: nr. 7.

12 CD VII/1. 209.: nr. 178.

13 VMHH I. 23–24.: nr. 39.

14 Veszprémi püspökségének legjobb összefoglalását ld. *Monumenta Romana episcopatus Vespriensis. I–II. Bp., 1896–1899. I. lxxix–lxxxvii.*

15 Nincs komoly okunk arra, hogy a királyi kancellária kiadványaiban olvasható *arengák* megfogalmazását e korai korszakban elvitassuk a kancellár személyétől. Jó példa erre az egykor Imre király oklevéladó szerve élén álló Dezső, akinek egy 1213-ban, immár csanádi püspöksége idején kelt oklevele olyan, már kikopott formulát elevenít fel, amelyet egy kancellársága idején, 1201-ben fogalmazott királyi oklevélben is olvashatunk, ld. 1201: Magyar Nemzeti Levéltár Országos

által az *ispánságok jogainak megnyirbálásaként* körülírt¹⁶ – politikájának kulcsmondata, amely 1208-ban és 1209-ben jelenik meg a királyi adománylevelek *arengáiban*, tudniillik hogy „az uralkodó számára az adományozás legjobb mértéke a mértéktelenség”.¹⁷ A kérdéses mondat megfogalmazójának a korban még korántsem mindennapos római jogi ismeretei lehettek, ugyanis a frázis Justinianus császár *Novellae* című törvénygyűjteményének latin fordítására, a *Liber Authenticorum*ra megy vissza; ott azonban természetesen csak az egyházak megajándékozásakor ajánlatos mértéktelenségről olvashatunk.¹⁸ II. András kancelláriáján mindössze annyi történt, hogy az egyházi érdekérvényesítést szolgáló jogi passzust szekuláris célok szolgálatába állították. A legista műveltséget Róbert érsek tanulóévei idején már nem csak Itáliában lehetett elsajátítani; a római jog elemei Gratianus *Decretum*ának köszönhetően beszivárogtak a kánonjogba és – tetszetős formulái révén – a retorikai képzésbe is.¹⁹ A Róbert-féle *arengában* idézett justinianusi törvénytörvény a 13. század első éveiben egy párizsi Gratianus-kommentárban is felbukkan.²⁰ Megbízható forrás szerint az 1226-ban az esztergomi érsekségbe emelkedő Róbert a liège-i egyházmegyéből származott²¹ – némi alapunk tehát van arra, hogy feltételezzük: nem Itáliában, hanem Párizsban szerezte ismereteit.

A szakirodalomban rendre felmerül az a lehetőség, hogy Róbert kancellár azal a Robertus Anglicusszal hozható összefüggésbe, aki Péter esztergomi préposttal együtt belekeveredett III. Sándor pápa római regisztrumkönyvének megcsonkításába.²² Györy János jó okkal feltételezte, hogy a dokumentumok eltulajdonítása

Levéltára (Budapest; = MNL OL), Diplomatikai Levéltár 100 415.; 1213: Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae. I–II. Ed. Richard Marsina. Bratislavae, 1971–1987. I. 140.: nr. 183. (MNL OL Diplomatikai Fényképgyűjtemény 206 842.).

16 *Zsoldos Attila*: II. András Aranybullája. Történelmi Szemle 53. (2011) 15.

17 Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. I–II. Szerk. Szentpétery Imre–Borsa Iván. Bp., 1923–1987. (= RA) I/1. 74.: nr. 234–235., 75–77.: nr. 237., nr. 240., 78.: nr. 242. Vö. *Kurcz Ágnes*: Arenga und Narratio ungarischen Urkunden des 13. Jahrhunderts. Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung 70. (1962) 3–4. sz. 336.; *Richard Marsina*: Die Arengen in ungarischen Urkunden bis zum J. 1235. Folia diplomatica 1. (1971) 218.; *Szovák K.*: i. m. (9. jz.) 128–129.: 50. jz.

18 „Quid enim causetur imperator, ne meliora det? cui plurima Deus dedit habere et multorum dominum esse et facile dare, et maxime in sanctissimis ecclesiis, in quibus optima mensura est donatarum eis rerum immensitas.” Corpus Iuris Civilis. III. Recognovit Rudolf Schöll–Wilhelm Kroll. Berolini, 1895. 53. – Az Árpád-kori oklevelek *arengáiban* jellemzően a 13. század második felétől feltűnő legista hatásra ld. *Kurcz Á.*: i. m. (17. jz.) 342–344.

19 *Bónis György*: A jogtudó értelmiség a középkori Nyugat- és Közép-Európában. Akadémiai, Bp., 1972. (Értekezések a történelmi tudományok köréből. Új sorozat 63.) 22–23.

20 Animal est substantia. Ed. E. C. Coppens. Distinctio 63., c. 30. http://www.medcanonlaw.nl/Animal_est_substantia/Distinctiones.html (a letöltés ideje: 2017. április 16.).

21 Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. XXIII. Ed. Georg Heinrich Pertz. Hannover, 1874. 920.

22 *Fest Sándor*: Magna Charta – Aranybulla. Szellemi érintkezések angolok és magyarok között III. Béla és II. Endre korában. II. Budapesti Szemle 683. (1934) 53–60.

a kalocsai érsekség rovására, s az esztergomi egyház érdekében történt.²³ Ehhez annyit tehetünk hozzá, hogy az esztergomi káptalannak 1183-ban valóban volt Róbert nevű tagja.²⁴ Ismeretes, hogy a 12. század második felében Esztergomhoz köthető egyháziak (Adorján és Betlehem prépostok) a párizsi Sainte-Genève apátság iskolájában folytatták tanulmányaikat, ahol a neves glosszátornak, a Bolognában végzett István apátnak, Tournai későbbi püspökének (Stephanus Tornacensis) tanítványai voltak.²⁵ Nem lenne tehát meglepő, ha igaznak bizonyulna az a korábbi feltételezés, hogy II. András kancellárja, az *új berendezkedés* egyik támasza és a pápák magyarországi bizalmasa Róbert esztergomi kanonokkal, esetleg magával Robertus Anglicusszal lenne azonos; mivel azonban Róbert püspök a liège-i egyházmegyében született, így a főpap angol származására vonatkozó elgondolás aligha fogadható el fenntartások nélkül.

Ha Róbert nem is, II. András egy másik főpapja bizonyosan az angol király alattvalójaként látta meg a napvilágot, s bizonyos források, amelyek eddig elkerültek a hazai kutatás figyelmét, egyértelműen arra utalnak, hogy a magyar uralkodói diplomácia e másik főpap szolgálatait is igénybe vette. Az erre vonatkozó híradást azokban a regisztrumtekercsekben találjuk, ahova az angol királyi kancellárián készült zárt oklevelek rövidített szövegét vezették be. A legkorábbi, 1204 és 1227 között készült tekercsek szövegének jelhű átirata nyomtatásban is napvilágot látott 1833-ban és 1844-ben Londonban. A kérdéses dokumentum egy 1213. október 14-én kelt parancslevél, amelyben az uralkodó, Földnélküli János király arra utasította kincstára tisztviselőit, hogy gondoskodjanak a szeptember óta Angliában tartózkodó Tusculumi Miklós pápai legátus Simon nevű *neposának* költségeiről, továbbá biztosítsanak két lovat és két nyeret a magyar király követének, Rajnáld prépostnak.²⁶ János király ez idő tájt a Westminsterben tartózkodott, ám három nappal

23 Győry János: Gesta regum – gesta nobilium. Tanulmány Anonymus krónikájáról. Országos Széchényi Könyvtár, Bp., 1948. 9–22.

24 Monumenta Ecclesiae Strigoniensis. I–IV. Ed. Knauz Nándor–Dedek Crescens Lajos–Dreska Gábor–Érszegi Géza–Hegedűs András–Neumann Tibor–Szovák Kornél–Tringli István. Strigonii–Budapestini, 1874–1999. I. 128–129.: nr. 111.

25 Gerics József: A korai rendiség Európában és Magyarországon. Akadémiai, Bp., 1987. 235.

26 „Rex W. thesaurario, G. et R. camareriis etc. Liberate de thesauro nostro Simone nepoti venerabili patris nostri domini Nicolai Tusculani episcopi XXX. marcas de dono nostro. Et Reginaldo preposito nuncio regis Hungerie V. marcas similiter de dono nostro pro duobus palefridis. Et decem solidos pro duabus sellis. Liberate et Johanni capellano comitis Bononie quinque marcas de feodo suo decem marcas. Teste ut supra [XIII. die Octobris].” Rotuli litterarum clausurarum in Turri Londinensi asservati. I–II. Ed. Thomas Duffus Hardy. London, 1833–1844. (= RLC) I. 153. – A keresztes hadjáratra történő pápai felhívás 1213 szeptemberében, Miklós legátussal érte el Angliát, alig négy hónappal azután, hogy János király és III. Ince hosszú konfliktusa lezárult, s a pápa feloldotta az országra kivetett *interdictumot*. Az egyházfő ettől fogva arra törekedett, hogy számos belső és külső ellenlbasával szemben – akár az angol egyház ellen is – az uralkodót támogassa, aki azt is elismerte, hogy országa pápai hűbér, ld. *Christopher R. Cheney*: Innocent III and England. Hiersemann, Stuttgart, 1976. (Pápste und Papsttum 9.) 263. Földnélküli János végül 1215. március 4-én vette fel a keresztet, ám annak ellenére, hogy a fogadalmat valós intézkedések követték, szándékai komolyságát kétségbe szokás vonni, ld. *Powell, J. M.*: i. m. (1. jz.) 25.;

később, október 17-én már Freemantle kikötőjében találjuk;²⁷ vélhetően erre az útra kísérte el a magyar király követe, aki talán éppen ekkor szállt tengerre, hogy visszatérjen II. András udvarába. A királyi kíséretben lovagló követet aligha azonosíthatjuk mással, mint azzal a Rajnáld váradi préposttal, aki 1222-ben emelkedett az erdélyi püspöki székbe.²⁸ Ha nemzetiségére nézve nem is volt angol, szülőföldje, a normandiai Belleville 1204-ig a Plantagenet-birodalom része volt. Hogy Rajnáldunk valóban itt, Rouen szomszédságában született, arról a francia ferences Willelmus Rubruk úti jelentéséből értesülünk, aki IX. (Szent) Lajos megbízásából kereste fel a tatárok országát 1253-ban.²⁹ Karakorumban látta a püspök egyik unokaöccsét, akit Gyulafehérváron ejtettek foglyul a mongolok – maga Rajnáld a muhi csatában esett el –, s ugyanitt találkozott egy Basilius nevű angollal is, aki Magyarországon született. Györffy György lehetségesnek tartotta, hogy éppen Basilius volt a szóban forgó unokaöcs.³⁰ A Rubruk által megőrzött adat kétségtelenné teszi, hogy épp azért esett az Angliába követséget küldő II. András választása a váradi prépostra, mert a Normandiai Hercegségből származó Rajnáld egykor az angol királyok alattvalója volt.³¹

Angliai dokumentumaink egy másik magyar követről is tudósítanak, ám az ő nyomait nem a királyi kancellária tekercesei őrizték meg, hanem a winchesteri püspök 1213 szeptembere és 1214 szeptembere közt vezetett számadásai. Az egyházmegye élén ebben az időben a király jobbkéze, a francia Pierre des Roches állt, akít a kontinensre vezetett hadjárata idején (1214) Földnélküli János az ország kormányzásával bízott meg. A fényes politikai pályát befutó püspök kiváló monográfusának, Nicholas Vincentnek köszönhetjük a megfigyelést, hogy Pierre des Roches a magyar király *sénéchal*ját – vélhetően János távolléte alatt – saját wycombe-i birtokán szórakoztatta.³² A *sénéchal* nevet sajnos nem közli a winchesteri

Nicholas Vincent: Peter des Roches. An Alien in English Politics, 1205–1238. Cambridge University Press, Cambridge, 1996. 119.

27 *Thomas Duffus Hardy*: A Description of the Patent Rolls in the Tower of London. To which is Added an Itinerary of King John, with Prefatory Observations. [London], 1835. [226–227].

28 *Temesváry János*: Erdély középkori püspökei. Kolozsvár, 1922. 23–37.

29 Julianus barát és a Napkelet felfedezése. Vál., bev., jegyz. Györffy György. Ford. Györffy György–Gy. Ruitz Izabella. Szépirodalmi, Bp., 1986. 332.

30 Uo. 323., 459.

31 Feltehető, hogy a váradi prépost tagja volt annak a magyar egyháziakból álló küldöttségnek is, amely 1220. július 27-én jelen volt a szenté avatott Becket Tamás érsek canterburyi *translatió*-ján. Bizonyosan részt vett az ünnepélyes eseményen Dezső csanádi püspök és egy magyar érsek – Solymosi László szerint valószínű, hogy János esztergomi érsekről van szó, ld. *Solymosi L.*: i. m. (10. jz.) 527–540.

32 *Vincent, N.*: i. m. (26. jz.) 68. Vincent szerint a *sénéchal* 1214-ben érkezett Angliába, a winchesteri számadások azonban nem teszik lehetővé annak eldöntését, hogy a magyar követ 1213-ban vagy 1214-ben járt-e a főpap birtokán; csak annyit tudunk, hogy a látogatásra Pierre des Roches winchesteri püspökségének kilencedik évében (1213 szeptembere és 1214 szeptembere között) került sor. „In expensis senescalli regis Hungerie per breve W. de Batilli XII. denarios.” Hampshire Record Office, Ms. Eccl. II. 159272. (Winchester Bishopric Pipe Roll 1213–1214, 11 M 59/B1/4.) membr. 4. Ezúton is köszönöm Weisz Boglárka segítségét, amely nélkül a dokumentum digitális másolatát nem ellenőrizhettem volna. Figyelemre méltó, hogy Pierre des Roches

pipe roll, azt azonban tudjuk, hogy ez az udvari méltóságnév Magyarországon is meghonosodott. Legelőbb II. András udvarában, 1217-ben találkozunk vele, s itt – miként máshol is³³ – az asztalnokmester szinonimája volt. A címet ekkor Csák nembeli Demeter viselte,³⁴ ám igen valószínű, hogy Nyugaton nem teljesen ugyanazt értették a kifejezésen, mint Magyarországon három évvel később. A Capetingek udvarában ugyanis a *seneschalus* – más néven *dapifer* – egészen a 12. század végéig az uralkodó utáni második személyt jelölte, aki – a frank *maior domus* örököséként – nemcsak a királyi udvartartás feje, hanem a király helyettese és hadseregének vezetője is volt.³⁵ E tisztséget tehát leginkább a magyar nádori méltósághoz hasonlíthatjuk, amelyet ekkor, vagyis 1213 és 1214 között, Miklós csanádi ispán viselt.³⁶ A Magyar Királyság nádorai már II. András és IV. Béla idején részt vettek diplomáciai küldetésekben, elég csak Ampod fia Dénes bolgár és Tomaj nembeli Dénes itáliai utazására utalni.³⁷ Azt, hogy pontosan ki vendégeskedett a winchesteri püspök birtokán, a források hallgatása miatt aligha dönthetjük el, ahhoz azonban nem fér kétség, hogy a szóban forgó személy a magyar király környezetének egyik igen magas rangú méltóságviselője volt.

Az angliai regisztrumok tehát hírt adnak II. András egyik bárójának és egy későbbi főpapjának eddig ismeretlen bizalmas szolgálatairól; a követek személyénél is érdekesebb azonban az angliai követjárás célja, amiről az említett feljegyzések sajnos hallgatásba burkolóznak. A magyar *sénéchal* utazásának indítékait keresve Nicholas Vincent arra a kézenfekvő lehetőségre gondolt, hogy a tavasszal

ugyanebben az időszakban a dán király követeit is vendégül látta Fernham nevű birtokán. A számadások szerkezetére és értelmezésére ld. *The Pipe Roll of the Bishopric of Winchester 1208–1209*. Ed. Hubert Hall. London, 1903. vii–xxxviii.

33 *Werner Rösener*: Hofämter an mittelalterlichen Fürstenhofen. *Deutsches Archiv* 45. (1989) 502. A méltóságnév időben és térben nagy változatosságot mutató megjelenéseire összefoglalóan ld. *U[lrich] Mattejiet–W[erner] Rösner–E[lisabeth] Lalou*: *Seneschall*. In: *Lexikon des Mittelalters*. I–IX. München–Zürich, 1980–1998. VII. 1751–1754.

34 *Zsoldos Attila*: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. MTA TTI, Bp., 2011. (História Könyvtár. Kronológiák, Adattárak 11.) 54. A *magister dapiferorum* tisztséget 1214-ben egy bizonyos Simon viselte.

35 A 12. századi oklevelekben a méltóság mint *maior regiae domus* vagy *regni Franciae procurator* is megjelenik, ld. *Achille Luchaire*: *Histoire des institutions monarchiques de la France sous les premiers Capétiens (907–1180)*. I–II. Paris, 1891. I. 173–174.; *Ferdinand Lot–Robert Fawtier*: *Histoire des institutions françaises au moyen âge*. II. Presses universitaires de France, Paris, 1958. 52.

36 *Zsoldos A.*: *Archontológia i. m.* (34. j.) 17.

37 *Szőcs Tibor*: A nádori intézmény korai története 1300–1342. Bp., 2014. (Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 5.) 69. Azok az alacsonyabb státuszú világiak, akik az oklevelek *narratiói* szerint az Árpádok szolgálatában külföldön jártak – miként Zsoldos Attila rámutatott – csupán tagjai, s nem vezetői voltak e küldöttségeknek. A valódi vezetők, mint amilyen *sénéchalunk* is volt, a legelőkelőbb világi méltóságviselők közül kerültek ki; diplomáciai küldetéseikről azért nem emlékeznek meg az adománylevelek, mivel a nagybirtokos réteg tagjainak szóló adományok egyedüli méltó jogcíme az uralkodó fegyveres szolgálata volt, ld. *Zsoldos Attila*: *Az Árpádok követei*. In: „Magyaroknak eleiről.” Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére. Szerk. Piti Ferenc–Szabados György. Szegedi Középkorász Műhely, Szeged, 2000. 711.

meghirdetett keresztes hadjárat volt az a közös ügy, amely II. András és Földnélküli János együttműködését szükségessé tette.³⁸ Egy másik kancelláriai forráscsoport, az angol királyi kincstár kifizetéseit regisztráló úgynevezett *Misae* tekercesek azonban olyan információt őriztek meg, amely roppant valószínűtlenné teszi ezt a feltételezést. Közel egy évvel a *sénéchal* wycombe-i feltűnése, nyolc hónappal Rajnáld prépost westminsteri felbukkanása és – ami a legfontosabb – két hónappal III. Ince keresztes bullái előtt, az 1213. esztendő februárjában ugyanis a Yorkshire-ban tartózkodó János király kíséretében feltűnt a magyar király egy harmadik követe, Henricus Anglicus.³⁹ E Henrik, aki nevéből ítélve aligha lehetett immár a szigetország lakója, még 1212-ben útra kelhetett, hogy a tél végére Észak-Angliába érjen; s mivel az utazásra hónapokkal a keresztes hadjárat meghirdetése előtt került sor, így nem túlságosan valószínű, hogy II. Andrást már ekkor a hadjárat előkészületei foglalkoztatták volna. Mint láttuk, éppen 1213 februárjában eszközölt ki a pápánál hároméves haladékot az indulásra.

A magyar király követeinek minden bizonnyal más célja volt. Nem ez volt az első alkalom, hogy magyar követség járt az angol udvarban, s – mint látni fogjuk – minden jogunk megvan, hogy analógiát lássunk a korábbi és a most tárgyalt diplomáciai küldetés között. III. Béla követeit vezérelte, harminc évvel korábban az a cél lebegett, hogy a II. Henrik angol király udvarában száműzetését töltő Oroszlán Henrik szász herceg lányát a megözvegyült magyar uralkodó számára feleségül kérjék.⁴⁰ Az esetről nem csak elbeszélő források adnak hírt; nyomát II. Henrik számadásai is fenntartották, amelyek szerint valamikor az 1185 és 1186 szeptembere közti pénzügyi évben a magyar küldöttség Winchesterben tartózkodott – költségeikről legalábbis az uralkodó winchesteri tisztségviselőjének kellett gondoskodnia.⁴¹ Az angol király csak 1186. április 27-én tért vissza a szigetre Normandiából feleségével és a III. Béla által kiszemelt Matildával, s a hónap legvégén egy éjszakát Winchesterben töltött. Talán ekkor fogadta a magyar követeket is – nem zárható ki azonban az sem, hogy a küldöttek már II. Henrik normandiai tartózkodása idején az uralkodó környezetében időztek.⁴² Az angliai küldetést II. Henrik ellenállása miatt nem koronázta siker, ám a követeknek Franciaországban már több szerencséjük volt, s a nyár folyamán gyorsan nyélbe is ütötték az eljegy-

38 *Vincent, N.*: i. m. (26. jz.) 68.

39 „Eadem die apud Meauton Henrico Anglico nuncio regis Hungerie de dono I. marca. Per regem.” Documents Illustrative of English History in the Thirteenth and Fourteenth Centuries Selected from the Records of the Department of the Queen’s Remembrancer of the Exchequer. Ed. Henry Cole. London, 1844. 253.

40 *Marczali Henrik*: Magyarország története az Árpádok korában. Bp., 1896. (A magyar nemzet története II.) 318.; *Laszlovszky József*: Angol–magyar kapcsolatok a 12. század második felében. Századok 128. (1994) 228–229. Az 1189-ben III. Bélához küldött angol követéről, Richard Barre-ról ld. *Uő*: Angol–magyar kapcsolatok a 12. század második felében. In: Angol–magyar kapcsolatok a középkorban. I–II. Szerk. Bárány Attila–Laszlovszky József–Papp Zsuzsanna. Attraktor, Máriabesnyő, 2008–2011. I. 163–165.

41 The Great Roll of the Pipe for the Thirty-Second Year of the Reign of King Henry the Second A.D. 1185–1186. London, 1914. (The Publications of the Pipe Roll Society 36.) 178.

42 *Robert William Eyton*: Court, Household and Itinerary of Henry II. London, 1878. 267–268.

zést II. Fülöp francia király megözvegyült hűgával, Margittal, az angol király menyével. A követek rugalmassága az uralkodó dinasztikus politikájának tudatosságára hívja fel a figyelmet: III. Béla diplomatái ugyanis aligha indulhattak útnak úgy, hogy az eredeti terv esetleges sikertelensége esetén ne álljon rendelkezésükre alternatíva – igaz, a kortárs Gervase of Canterbury arra utal, hogy a követeket II. Henrik beszélte rá, hogy a francia király udvarában próbálkozzanak, mivel így rátehetette kezét a Margit hozományát képező franciaországi várakra.⁴³

III. Béla tehát saját magának keresett jövődöbelit Angliában; II. Andrásról azonban aligha feltételezhetjük ugyanezt, hiszen az első magyar követ, Henricus Anglicus feltűnése idején még életben volt első felesége, Gertrúd. Abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy a kérdés megvilágításának érdekében újabb forrást vonhatunk be a vizsgálatba. Köztudott, hogy a korszak egyetemi retorikai kézikönyvei, a levélszerkesztés szabályait tartalmazó *artes dictaminis* eredeti fogalmazványokat, és így értékes történeti információkat is megőriztek. A hazai forráskutatás számára különösen kedves a bolognai egyetem tanárának, Boncompagno da Signának a munkássága.⁴⁴ Kevésbé ismert, hogy a bolognai iskola egyik jelentőségében Boncompagnohoz mérhető mestere, Guido Fava ugyancsak fenntartott egy magyar vonatkozású levelet *Dictamina rhetorica* című gyűjteményében. A kézikönyv 1226 és 1228 között keletkezett, néhány évvel azután, hogy a bolognai püspök *notarius*aként működő Guido otthagya gazdája szolgálatát.⁴⁵ A mű kétszázhusz levélmintát tartalmaz, amelyek a legkülönbözőbb társadalmi csoportok írásos érintkezéséhez nyújtottak támaszt; a királyok egymás közti levélváltásához éppen a magyar vonatkozású dokumentum szolgált mintát. A kérdéses levelet a magyar király írja az angol uralkodóhoz, s fia nevében házassági ajánlatot tesz a címzett lányának.⁴⁶ Az uralkodók és a gyermekek nevét *siglák* helyettesítik, ám a rövidítések megbízhatatlannak tűnnek: az angol királyt G betű, míg a magyart B jelöli; a magyar királyfi nevét P betű rövidíti, az angol királylányét pedig B (más

43 The Historical Works of Gervase of Canterbury. I–II. Ed. William Stubbs. London, 1879–1880. I. The Chronicle of the Reigns of Stephen, Henry II., and Richard I., by Gervase the Monk of Canterbury, 336–337.

44 Szovák Kornél: Boncompagnus. Adalék a XIII. század eleji magyar történet külföldi forrásaihoz. In: „Quasi liber et pictura.” Tanulmányok Kubinyi András hetvenedik születésnapjára. Szerk. Kovács Gyöngyi. ELTE Régészettudományi Intézet, Bp., 2004. 503–510.

45 A mű kiadását ld. Guidonis Fabe *Dictamina rhetorica*. I–II. Ed. Augusto Gaudenzi. Il propugnatore 5. (1892) 1. sz. 86–129., 2. sz. 58–109. A szerző életrajzára és munkáira ld. *F[rancesco] Bausi*: Fava, Guido. In: *Dizionario Biografico degli Italiani*. I.–Roma, 1960–. XLV. 413–419.

46 „CLXXXV. De rege ad regem. Inclyto et preclaro viro domino G. Dei gratia illustri regi Anglie B. eadem gratia rex Hungarie salutem et totius felicitatis augmentum. Excellentia vestri nominis et laudes et preconia vestre magnifice bonitatis nos inducunt multipliciter et hortantur, ut serenitatis vestre desiderabili amicitie vinculo copulemur, nostrum filium P. vestre filie domine B. matrimoniali federe copulando. Ideoque vestra, si placet, altitudo rescribat, ut sciamus si vestra descriptio nostre consonat voluntati. CLXXXVI. Responsiva ad predictam. Tam ex preambulo vestre salutationis eloquio, quam ex laudabili narratione sequenti, amicitie connectende vidimus qualitatem; de qua si prescivi fuissemus, non essemus ultimi in quo debuimus antea. Ne igitur nos mora prepediat, quandocumque placuerit, parati sumus nostrum commune desiderium adimplere.” Guidonis Fabe *Dictamina rhetorica* i. m. (45. jz.) II. 98.

szöveghagyomány szerint M). Bajos lenne választ találni arra a kérdésre, hogy hogyan került a választékosan megfogalmazott levél Guido Fava szeme elé. Azt sem zárhatjuk ki teljesen, hogy fiktív dokumentumról van szó; az a körülmény azonban, hogy a magyar és az angol uralkodó diplomáciai kapcsolatfelvételéről tanúskodó *missilist* alig több mint egy évtizeddel azután másolták be a *Dictamina rhetoricába*, hogy magyar követség járt Angliában, meglehetősen valószínűvé teszi, hogy a két mozzanat között összefüggés van. Jó okkal állíthatjuk tehát, hogy az 1213. évi angliai magyar követjárás célja az volt, hogy a hétéves Béla herceg, a későbbi IV. Béla számára angol menyasszonyt találjanak.

Jól tudjuk, hogy a küldetés nem járt eredménnyel. Az egyetlen szóba jöhető jelölt János hároméves kislánya, Johanna volt, ám őt 1214-ben – még szeptember 29. előtt – a poitou-i hűbéreseivel megbékélő angol király La Marche grófjának örökösével jegyezte el.⁴⁷ A gondosan előkészített, több mint egy éven át tartó követjárás ellenére úgy tűnik, hogy II. András is gyorsan letett arról, hogy rokonságba kerüljön Földnélküli Jánossal – lehetséges, hogy meg sem várta az esetleges kosarat. A belső és külső ellenség által egyaránt szorongatott bolgár cár, Boril ugyanis éppen ebben az időben fordulhatott magyar segítségért, s az élénk szellemű magyar király nyomban megragadta a kínálkozó lehetőséget: Bélát gyorsan eljegyezte a sarokba szorított Boril lányával, s jó okkal feltételezhető, hogy Barancs területe a menyasszony hozományaként került ekkoriban magyar fennhatóság alá.⁴⁸ A cárlányt Róbert püspök kancellár utódja, Tamás fehérvári prépost kísérte Magyarországra 1214-ben, aki egri püspökként részt vett II. András keresztes hadjáratában, s később maga is esztergomi érsek lett. Tamáson kívül egyébiránt még egy főpap-diplomatának, Péter győri püspöknek nyílt lehetősége az évtizedben arra, hogy fejedelmi feleséget hozzon Magyarországra; a Latin Császárság fővárosából, Konstantinápolyból érkező hitvest, Courtenay Jolántát ezúttal azonban maga az uralkodó, II. András várta.⁴⁹

A fentiek alighanem jól érzékeltetik, hogy igenis valós tartalma van annak a sokat emlegetett állításnak, miszerint II. András európai távlatokban gondolkodó uralkodó volt, aki nem szakított atyja távoli nagyhatalmak felé tájékozódó dinasztikus politikai koncepciójával – ám nem mulasztotta el megragadni a pillanatot, ha valahol felcsillant közvetlen érdekei érvényesülésének reménye, s lehetősége nyílt országa és hatalma gyarapítására. Külpolitikai terveinek megvalósításában olyan művelt diplomatákra is számíthatott, mint a liège-i Róbert püspök, a normann Rajnald prépost, vagy éppen a burgundiai Bertalan pécsi püspök,⁵⁰ akik már származásuk miatt is otthonosan mozogtak a Nyugat politikai és szellemi központjaiban, s Magyarországra visszatérve olyan korszerű eszmék meggyökereztetésében vállaltak szerepet, mint amilyen a keresztes gondolatban, vagy éppen az Aranybulla ellenállási záradékában érhető tetten.

47 RLC I. 197.

48 *Géza Érszegi*: Eine neue Quelle zur Geschichte der bulgarischen-ungarischen Beziehungen während der Herrschaft Borils. *Bulgarian Historical Review* 3. (1975) 2. sz. 91–97.

49 ÁÚO VI. 383.: nr. 234.

50 *Kosztai László*: Egy francia származású főpap Magyarországon. Bertalan pécsi püspök (1219–1251). *Aetas* 9. (1994) 1. sz. 64–88.

DÁNIEL BÁCSATYAI
KING ANDREW II'S ENVOYS IN ENGLAND

The beginning of the 13th century witnessed a rapid growth of historical records in England. The financial accounts of King John I and the Bishopric of Winchester preserved the memory of a diplomatic mission launched by King Andrew II of Hungary in 1212–1213. In this paper I make an attempt to identify the king's diplomats and the target of the undertaking, which had gone unnoticed in Hungarian historiography until now. Although it had reasonably been suggested that the focus of the talks was the preparations of the impending Fifth Crusade, other contemporary sources make it more likely that the envoys delivered a wedding proposal.

CONTENTS

STUDIES

Levente Nagy: Martyr or Adventurer? Sava Branković and the Romanian Reformation in Transylvania during the Principality of Mihály Apafi I	525
Antal András Kovács: Swiss in the Flow of Hungarian History, 1867–1990	543
Attila Simon: The Three Occupations of Kassa. Parallels and Morals	569
Péter Apor: The Misery of Alternative Democracy. Ideology, Political Language and the Possibilities of Opposition in Hungary, 1968–1973	591

WORKSHOP

Balázs Sudár: On the Cultural Historical Background of the Hungarian Word <i>Turul</i>	605
Dániel Bácsatyai: King Andrew II's Envoys in England	621
Péter E. Kovács: Hungarian Banners in Venetian Hands	633
István Kádas: Cum sigillo nostro. Seal Usage in Late Medieval Sáros County	637
Elek Szaszko: The Registry of the Revenues and Expenses of the Szódi Manor from 1517/1518 (Contributions to the possessions of the Gersei Pető family in the southern region of the Great Hungarian Plain)	655
Barna Ábrahám: „With other nations like Saxons...” Interactions between Orthodoxy and Lutheranism in Transylvania in post-1867 Hungary	683

REVIEW ARTICLE	691
----------------	-----

COMMEMORATION	699
---------------	-----

E számunk szerzői

ÁBRAHÁM BARNÁ PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • APOR PÉTER PhD, tud. munkatárs (MTA BTK TTI) • BÁCSATYAI DÁNIEL PhD, fiatal kutató (MTA BTK TTI) • KÁDÁS ISTVÁN, tud. segédmunkatárs (MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport) • E. KOVÁCS PÉTER, a történelemtudományok kandidátusa, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • KOVÁTS ANTAL ANDRÁS PhD, történész • NAGY LEVENTE, dr. hab., tszv. egy. docens (Eötvös Loránd Tudományegyetem) • SIMÁNDI IRÉN PhD, főiskolai tanár (Kodolányi János Főiskola) • SIMON ATTILA, dr. hab., történész (Selye János Egyetem / Fórum Kisebbségkutató intézet) • SUDÁR BALÁZS PhD, tud. főmunkatárs (MTA BTK TTI) • SZASZKÓ ELEK PhD, történész • TRÁDLER HENRIETTA, tud. kutató (Felsőbbfokú Tanulmányok Intézete, Kőszeg)

MTA BTK TTI = Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Történettudományi Intézete

Folyóiratunk közlési szabályzata a www.tti.btk.mta.hu honlapon olvasható